

Ilse Bolscher:

Een papieren museum¹

Ted van Lieshout, *Stilleven*. Een tentoonstelling. Nijmegen, SUN, 1998. ISBN 90-6168-618-0, prijs f34,50

'In een museum loop ik altijd stilletjes rond. Ik ben namelijk in mijn eentje de jury die het lievelings-schilderij gaat kiezen. De schilderijen werken maar al te graag aan de wedstrijd mee, want ze fluisteren voor wie het horen wil: Zie mij, kies mij. Als ik gekozen heb, ga ik terug naar de winnaar. Ik kijk er opnieuw naar, maar nu met lieve ogen. Ik weet zeker dat elk schilderij het liefst zo beloond wil worden. Van trots glimt het nog wat meer. Echt waar.'

Zo begint *Stilleven*, Een tentoonstelling van Ted van Lieshout. In dit schitterend vormgegeven boek neemt Van Lieshout je aan de hand van 52 kunstwerken mee op een bijzondere tocht door eeuwen beeldende kunst. Het zijn niet zomaar 52 kunstwerken. Het zijn schilderijen, foto's en een enkele keer voorwerpen. Hij heeft ze gekozen, omdat ze hem boeien. Omdat hij er nog een appeltje mee te schillen had, of om een andere reden.

Kijken en vergelijken

Van Lieshout heeft steeds op twee aan elkaar grenzende bladzijden twee kunstwerken gezet die hij om een of andere reden bij elkaar vond passen. Voor de lezer zal de keuze vaak vrij helder zijn. Soms staan er dezelfde dingen op een schilderij, maar toch anders, zoals op de grottekening *De stieren van Lascaux* of het schilderij *De jonge stier* van Paulus Potter. Soms hebben ze hetzelfde thema, zoals de kruisiging van Christus. Bij sommige schilderijen is het perspectief van doorslaggevende aard geweest voor zijn keuze, of de bewondering voor een bepaalde techniek. Sommige kunstwerken laten dingen zien die eigenlijk

niet kloppen. Andere verbergen een verhaal, dat bijna niemand kent.

Op het moment dat de koppeling voor de lezer wat minder logisch is, wordt hij extra geprikkeld. En dat is nu net waar het Ted van Lieshout om gaat. Door de paarsgewijze opstelling van de kunstwerken nodigt hij de lezer niet alleen uit om te kijken, maar ook te vergelijken en daardoor een voorkeur te ontwikkelen.

Naast alle mogelijkheden om te kijken, biedt het boek ook veel leesgenot. Het lijkt alsof Van Lieshout door een papieren museum loopt en hardop roept wat hij ziet, weet, voelt, denkt, vindt en ontdekt. Bij elk kunstwerk hoort een verhaal. Hierin legt Van Lieshout uit wat hij van het kunstwerk vindt, en belangrijker nog, waarom hij dat vindt. Zo schrijft hij over *Lunch in het gras* van Edouard Manet: '(...) ik vind zijn lunch in het gras een van de stomste schilderijen die ik ken. Toen ik het voor de eerste keer zag kon ik het meteen al niet uitstaan, omdat ik bijna zeker wist dat het gelogen was. Daar zit een dame doodleuk in haar blootje bij twee aangeklede heren die haar pontificaal negeren! Waarom heeft ze haar kleren uitgetrokken en waarom kijkt ze ons zo schaamteloos aan? (...) Er bestaan wel meer schilderstukken waarop blote dames rondartelen tussen angeklede heren, maar die zijn dromerig en romantisch. Dat is het doek van Manet zeker niet. Het lijkt of er écht een blote vrouw in het bos zat en dat schokte ook de mensen uit de tijd van Manet. Toch klopt er iets niet. De manier waarop twee mannen en de vrouw bij elkaar zitten, is iets te toevallig. (...)'

Van Lieshout daagt de lezer uit om een kunstwerk lelijk of mooi te vinden en om te kunnen verwoorden waarom hij dat vindt.

Geen intimidatie

Het boek is bedoeld voor lezers vanaf twaalf jaar als eerste kennismaking met kunst. Van Lieshout noemt zijn boek zelf een soort essay. Hij vertelt over kunstgeschiedenis en zegt wat hij ervan vindt. Maar er staan ook feiten in *Stilleven*, zoals jaartallen en afmetingen van schilderijen: *'Die heb ik uiteraard niet verzonnen, maar overgenomen uit de boeken van geleerden die ik heb bestudeerd. Soms bleken die schrijvers het niet met elkaar eens te zijn over*

bijvoorbeeld het geboortjaar van een kunstenaar. In plaats van zelf op onderzoek uit te gaan, heb ik steeds besloten: de meeste stemmen gelden.'

Uit bovenstaande citaten blijkt dat de toon van Van Lieshout niet plechtig is. Er zijn critici die hem ervan hebben beschuldigd dat hij voor zijn jonge lezers teveel door de knieën gaat en te gewoon doet over iets verhevens als kunst. Van Lieshout zelf wil juist niet intimideren met kunst. Volgens hem is de sfeer rondom kunst te gewichtig. Dat wil hij doorbreken. Hij beschrijft geen stromingen. Wel gebruikt hij bepaalde termen uit de dagelijkse kunstwereld, zoals perspectief, decoraties, collages, reproducties, etcetera. Op een ander gebied houdt hij wel rekening met zijn jonge publiek. Zo staan er nauwelijks bloederige, akelige of gewelddadige kunstwerken in *Stilleven*, want 'geweld moet fantasie en humor hebben'.

Stilleven, Een tentoonstelling is een boek dat je van voor naar achteren kunt uitlezen, maar waarin je ook zomaar op een willekeurige bladzijde kunt beginnen. In ieder geval zorgen de prachtige platen en de verhalen die je al vertellende door de 'tentoonstelling' leiden ervoor dat je het niet zomaar weer opzij legt ...

Noot

- 1 Deze titel is afgeleid van de workshop die Ted van Lieshout verzorgde op het symposium 'Morele verbeelding: Waarden en normen van de jeugdcultuur' dat op 20 januari 1999 door de KUB in Tilburg werd georganiseerd.

Elsbeth van der Laan:

'Mona Lisa heeft geen wenkbrauwen' *Opdrachten bij Stilleven van Ted van Lieshout*

Naast onderwijsbegeleidster ben ik docente Nederlands aan twee brugklassen op een categorale MAVO in Utrecht. De achtergronden van mijn leerlingen zijn zeer wisselend. Zo zijn er leerlingen die uitsluitend lijken op te groeien met voetbal en tv-spelletjes, anderen gaan regelmatig naar musea of komen in aanraking met klassieke muziek. Ook qua taalvaardigheid zijn deze leerlingen erg heterogeen. Eén van de dingen die alle leerlingen heel moeilijk vinden is te vertellen *waarom* ze iets leuk, moeilijk of mooi vinden. .

Juist bij het kijken naar kunst hebben mensen altijd een oordeel (mooi, lelijk, verwarrend, mysterieus), waarbij de kenmerken van het kunstwerk of wetenswaardigheden erover dat oordeel oproepen. Zo ook Ted van Lieshout: in het boek *Stilleven. Een tentoonstelling* (1998) heeft hij een aantal schilderijen gekozen en hij beschrijft bij ieder van die schilderijen met behulp van de kenmerken of achtergronden waarom hij het mooi of lelijk vindt. Op dezelfde manier kun je leerlingen laten kijken naar kunst: wat zie je en wat vind je daarvan?

Stilleven

De teksten in *Stilleven* zijn 'spannend', Ted van Lieshout ziet altijd wel iets op het schilderij dat je niet was opgevallen (Mona Lisa heeft geen wenkbrauwen) of hij vertelt een wetenswaardigheid waardoor je het schilderij anders gaat bekijken (voor Mona Lisa stond misschien een man model). Op twee aan elkaar grenzende bladzijden worden steeds twee schilderijen naast elkaar geplaatst en vergeleken, Ted van Lieshout legt uit